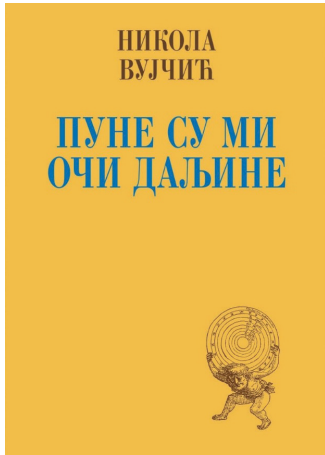

Milica Ćuković

NAJDUBLJE, DOKLE REČI DOPIRU

(Nikola Vujčić: *Pune su mi oči daljine: izabrane stare i nekoliko novih pesama*, Srpska književna zadruga – Srpsko kulturno društvo „Prosvjeta“, Beograd–Zagreb, 2024)

Sameravajući stilskopoetičke karakteristike poezije Nikole Vujčića, u pogovoru knjige *Dokle pogled dopire i nove pesme* (2012), pored aistoričnosti, smisla za detalj, okretanja prirodi, povlašćivanja teme povratka u prošlost i evokacije detinjstva, ali i konstantnog promišljanja pesničkog jezika, Đorđe Despić izdvojio je ujedno „ogoljenost lirskog (samo)svedočenja” koje „dobija i na autonomiji i na intenzitetu”. S druge strane, sumirajući poetičke odlike Vujčićeve prve zbirke pesama – *Tajanstveni strelac* (1980) – u esejističkom mikroportretu „Sveta prozirnost stvari”, publikovanom u hrestomatiji *Šum Vavilona* (1988), Mihajlo Pantić zaključio je kako je u pitanju pre svega „poezija gledanja (pesnik učestvuje u svetu prevashodno tako što ga, uprkos prepri, posmatra, i jezikom iskazuje)”. Iako

se četiri i po decenije protežno pesništvo Nikole Vujčića, uz izuzetak eksperimentalnije knjige *Novi prilozi za autobiografiju* (1983), osvedočuje kao stišano, uravnoteženo, univerzalnim temama zaokupljeno molsko pevanje (kakvim ga označava Vasa Pavković, u pogovoru knjige *Zvuk tišine*), ipak se ovo dosledno poetičko opredeljenje ne ukazuje kao jednoobrazno i suštinski nepromenljivo, nego pre svega progresivno. Napredovanje u izabranoj tendenciji ogleđa se u recentnoj Vujčićevoj knjizi izabranih i novih pesama *Pune su mi oči daljine* u transformaciji *gledanja* sveta u samoogledanje (zagledanost pesničkog diskursa u vlastita sredstva, mogućnosti i funkcije) i samoiskazivanje. Isto tako, *ogoljavanje (samo)svedočenja*, kao pesnikov izabrani autopoeitički modus, doseglo je klimaks intenziteta i autonomije upravo u njegovom najnovijem ostvarenju, publikovanom u ediciji *Atlas* Srpske književne zadruge.

Nadnesen nad vlastitim medijem izražavanja, Nikola Vujčić tematizuje reči (sklopove od kojih su sačinjene, odnose u koje ulaze i uloge koje pos(r)eduju), trudeći se, sve vreme, da pronikne u tajne umetničkog stvaranja, ali i da ih što preciznije artikuliše. Primetna je, ujedno, Vujčićeva težnja za preispitivanjem uvreženih predstava. Tako, frekventnom pesničkom upotrebom automatizovan i unapred podrazumevan odnos unutar binarne opozicije koju sačinjavaju reči i stvari Vujčić suvereno problematizuje, propituje i oneobičava, kako sagledavanjem iz drugačijeg ugla, u paradigmatičnoj i na efektanu pesničku sliku svedenoj pesmi „Stvari su pune reči”: „ušao sam u / autobus. / pod težinom govora pukle su gume, došli su majstori / i popravili tu reč koja me je odvezla / do

kuće”, tako i promenom ustaljenog odnosa reči i stvari, njihovim slivanjem u stvaralačkom činu, u pesmi „Govor”, te analogijom između kosmogonijske nerazlučivosti reči, njima pripadajućih stvari i vlastitih svakodnevnih postupaka („Soba”), sve do pesme „Život” u kojoj stvari i reči odmeravaju snagu, uzmičući pred prostorom koji zaprema razmak između njih, a koji se poglavito imenuje kao pustoš ili belina. Međutim, poetički je signifikantna činjenica da i lirski subjekt biva označen kao „razmak između reči i stvari” („Govor”), dok je gotovo identičan međupoložaj pripisan i rđi koja nagriža rezu i vrata davno neposećene kuće, pri čemu, tanjeći „ovaj razmak između dve reči. / rđa [...] je i sam jezik zarđala, / tako da sam ostao nem” („Kuća”). Ukoliko je prema uvidima finskog književnika Pentija Sarikoskog iz nenaslovljene Vujčićeve pesme pesnički zanat zapravo uporno, istrajno, svakodnevno traganje za (vazda nedovoljnim) rečima, ili pak zavrivanje unutra, u tamnu dubinu jezika iz koje izranja sopstveni lik („Suočavanje”), te ako je čitanje pesme (iz istoimenog ostvarenja) ulazak u pesničku sliku, omogućen rečima koje obuzimaju, uvlačeći u svoju lepotu i dubinu, odnosno ako je zadatak reči da love („Razgovor”) i ako je lirski subjekt „hrpa reči” („Govor”), postojeć i moguć samo kada je predan sastavljanju stihova („U mreži reči”), onda se poništenje i konsekventno umanj enje sopstva do poetički izazovne, produktivne beline ukazuje kao logična posledica, jer: „kazujući sebe, gubim se’ govorio sam sve tiše / i postajao jeka beline papira” („Prepoznavanje”). Tendencija umanj enja uočljiva je i u motivu jedva primetnog boga, očuvanog u sećanju na davno, detinje viđenje crkve, u pesmi „Ruke”, kojoj se pripaja doživljaj krunjenja života, do sitnica sa kojima „flertuje” belina, u čemu prolazi čitava egzistencija pesničkog subjekta, što jeste, konačno, začudan i upečatljiv doživljaj pesničkog zanata („Život”). Nalik rečima i stvarima, binarna opozicija koju čine govor i ćutanje problematizovana je u ostvarenju „Leto”, u kojem je ćutanje sagledano kao rodno mesto (umetničkog) izraza: „Najviše imam u ćutanju, a ne u / govoru. Reči se razveju kao osje na vetru, a ćutanje / padne u težinu zrna”, kao što je i opozitni par veliko/malo prenet na autopoetički plan i plastično dočaran efektnim poređenjem loženja vatre, sagorevanja i „pravljenja” pesme, pisanja: „Kao kad ložiš vatru i slažeš grančice, / prvo sitnije pa krupnije tako da se ukrštaju / i da se grle, možda i šapuću, dok ih plamen / svojim jezikom ne poveže u reči uzavrele. / Tako je i za pesmu potrebno da izgori / to što je unutra sitno i lagano, / da se stvori žar od koga će nastati / njeno prostranstvo” („Skrivanje u reči”). Ne iznenađuje, stoga, činjenica da knjigu zatvaraju prozni „Autopoetički fragmenti”, u kojima je precizno i književnoteorijski potkrepljeno razlučeno biografsko i autorsko ja, pesma određena kao „malo otkriće’ moći jezika”, pesnik viđen kao sluga jezika, jezik – ono „najsve-tije što imamo”, a čitalac kao aktivni učesnik u dekodiranju značenjskih slojeva pesama.

Knjiga *Pune su mi oči daljine*, pored promišljanja stvaralačkog čina, omogućila je izdvajanje lajtmotiva koji su obeležili pesništvo Nikole Vujčića. Istaknut i važan svakako je lajtmotiv *dlanova*, koji ima ulogu razmera daljine ili transcendencije, tj. neba ili boga („Molitva” i „Ruke”), obima i snage želje („Želja”), ali i sinegdohe poetičke ekonomije, tj. sredstva koje će, zatvaranjem usta, sprečiti nepotrebno rasipnički odnos prema rečima („Prva reč”). Lajtmotiv *jabuke* uspešno kontrahuje život, svodeći ga na trenutak vredan

pamćenja, trenutak uživanja, ali i trenutak nezahvaćen rečima, poetički sklizak a neophodan za stvaranje, u pesmama „Život teče”, „Jesen”, „Opis grada” i „Jutarnja rasprava o obliku”. Jabuci blizak, po problematizaciji odnosa reči i stvari, govora i ćutanja, mirovanja i kretanja, ljudskog i životinjskog obličja, bio bi lajtmotiv *autobusa*, prisutan kako u pregnantnoj i relevantnoj pesmi „Stvari su pune reči”, tako i u pesmama „Pretvaranje” i „Iscedeno, iz sećanja”, u kojima se realije i diskurzivni činioci blago dodiruju i ukrštaju, poput naloženih grančica, tvoreći poetički šapat i vozeći subjekt „iz tih reči, u nove, koje će me / odvesti dalje”.

Zaseban i obiman tematski kompleks sačinjavaju lajtmotivi *pogleda/gledanja, očiju, prozora, ogledalceta/ogledala*, pri čemu treba imati u vidu da, kako Vujčić u „Autopoetičkim fragmentima” ističe: „Gledanje je hvatanje daljine [...] Gledanje je uvek viđenje daljine. Gledanje je i osvajanje daljine”, tako da je neophodno navedenoj motivskoj skupini pripojiti momenat kretanja/dinamike, osvajanja/savladavanja i (s)hvatanja. Otvorena epigrafom za koji su odabrani stihovi Deniz Levertov, sa pregnantnom poentom: „Gledanje je način postojanja”, knjiga *Pune su mi oči daljine* obeležena je razumevanjem *pogleda* kao jedinog sigurnog poseda i mere svega subjektu pripadajućeg, budući da „Koliko pogledom poneseš / toliko ćeš imati” („Jakovljevi bunar”). Takođe, odražavanje velikog u malom postiže se pretežno posredstvom lajtmotiva *ogledalceta*, sačinjenog od glatke vodene površine (kapi rose, lokve) pomoću koje se reflektuju nebo ili (vlastita) dubina („Pogled” i „Potop”), dok se lajtmotivom *ogledala* vrši vešta konfrontacija sučeljenih vremenskih ravni (prošlosti i sadašnjosti), poput pesme „Odblesak” u kojoj se ljudska egzistencija opisuje kao „trajanje koje se ogleda” a ogledalo u kojem subjekt (p)osmatra „sebe starijeg” poprima obeležja metaforične oznake protoka vremena i neumitne prolaznosti. U ovoj „poeziji gledanja”, kako ju je imenovao M. Pantić, motivi očiju, prozora i ogledala saučestvuju u fuziji dveju perspektiva (neposrednog doživljavanja i sećanja, uvidâ koje poseduje odrastao čovek i detetu svojstvene fantazije), dok opsežan prikaz upamćenih utisaka i direktnih percepcija vrhuni u pesmi „Dvorište” zapažanjem: „Kao u ogledalu leluvalo je puno slika!”, što nalikuje Ingardenovom pojmu opalizacije o kojem Vujčić piše u „Autopoetičkim fragmentima” i koji uspešno ostvaruje u vlastitom poglavito fenomenološkom pesništvu.

Pored mnemotehničke funkcije koju pronose daleke reči, čuvajući sećanje na minulo doba („Od detinjstva malo mi je ostalo”) ili čineći uspomene bliskim, posredstvom njihovog prevođenja u diskurzivni oblik („Trešnje”), daljina se u Vujčićevoj poeziji najčešće vezuje za motive pogleda i očiju, usmeravajući gledanje, kretanje i činjenje (daljina prebiva u očima kao što i oči obujmljuju daljinu, u pesmi „Udaljavanje”, daljina topi pogled, dok se pogled-odsaj zariva u daljinu, u pesmama „Sumrak” i „Život”), a vrhunac aktivističkog odnosa prema daljini ostvaruje sâm pesnički subjekt, koji postoji kao „reč koja gleda u daljinu” („Skrivenosti”), zaljubljenik u daljinu i neko ko je istrajno premera-va („Nebo” i „Molitva”), te pomni osvajač daljine: „Daljina me je osvajala, a ja sam / osvaja-ao daljinu” („Detinjstvo”).

Za razliku od knjige *Zvuk tišine*, u kojoj je izbor iz Vujčičeve poezije realizovan prema hronološkom principu, a više nalik izdanjima *Rasuti zvuk*, *Dokle pogled dopire i nove pesme* i *Soba*, *Pune su mi oči daljine* zasniva se na autorovom odabiru tematski srodnih pesama, među kojima dominiraju one sa autopoetičkom tematikom. Kretanje unutar ove knjige (ali i celine Vujčičevog opusa) jeste intenzivno i odlučno kretanje u dubinu sećanja i jezika. Otići „ihaj, haj – daleko!” („Strah u rečima”), u konačnici, znači prodreti najviše i najdublje – dokle pogled i dlanovi, dokle reči dopiru.